

JOHN KOMLÓS

A Védegylet

Egy korábbi dolgozatomban arra a következtetésre jutottam, hogy Ausztria és Magyarország 1850-ben létrehozott vámuniója a Monarchia mindkét felében kismértékben, körülbelül 2%-kal növelte a nemzeti jövedelmet.¹ Megmaradt a probléma, hogy vajon egy jövedelem-maximalizálás rövid távon vezethetett volna-e kisebb jövedelemhez a távolabbi jövőben, mint ami elérhető lehetett volna? Közlebről, vajon megtérült volna-e hosszabb távon a magyar ipar hatékony támogatása? E kérdésre a válasz, ha egyáltalán létezik, nagymértékben függ a magyar textiltermelők kínálati görbéjének természetétől. Ha e kínálati görbe a világszintű árak közelében nagyfokú rugalmasságot mutatna, akkor a textilipari majdnem-autarchia kívánt célja rövid idő alatt, viszonylag könnyen elérhető lett volna. Rugalmatlan kínálati görbe esetén az a valószínű, hogy a támogatásnak sokkal nagyobbak kell lennie, és hosszabb időnek kell eltelnie, míg az eredeti beruházás kamatos kamatjának megtérülése megkezdődik.

A történelem nem teszi lehetővé számunkra, hogy ellenőrzött kísérleteket végezzünk, s ezért nehezen állapítható meg az a sebesség, amellyel Magyarország egy textiltermelő szektort hozhatott volna létre. Volt azonban egy epizód a tizenkilencedik század közepén, amely ha csak közvetetten is, kapcsolódik ehhez a kérdéshez. A Honi Iparvédegylet (röviden Védegylet) megkísérelte a magyar gyárosoknak pszichikai eszközökkel való támogatását, mivel a mozgalmat vezető hazafiak számára minden más módszer kizárt volt. Természetesen a propaganda, az úgynevezett pszichikai jövedelem, nem túl jó helyettesítője a pénzületi eszközöknek, azonban jobb példa hiányában, a Védegylet legalább történelmi bizonyíték arra a gyakran kimondatlan feltételezésre, hogy a magyar gyáripár kínálati görbéje a valóságban rugalmatlan volt.

1844. október 6-án alakították meg a Védegyletet Batthyányi Kázmér, Teleki László és Kossuth Lajos vezetésével. A szervezet tagjai becsületükre ígérték (s ennek akkoriban sokkal nagyobb jelentőséget tulajdonítottak, mint manapság), hogy legalább hat évig az ipari termékek, mindenekelőtt textilárúk iránti szükségleteiket a lehetséges mértékig itthoni termékekkel fogják kielégíteni.² A szervezet az első évben gyorsan fejlődött, 138 fiókot szerveztek, a második évben azonban csak 8 újabb filiálé szervezésére került sor,³ és 1848 elejére a Védegylet már nem létezett.⁴

Meg kell jegyeznünk, hogy a Védegylet egy olyan évben alakult, mikor a magyar nemzeti jövedelemnek magasnak kellett lennie. A gabona ára 1844-ben volt a legalacsonyabb az egész 1840-es években belül, ami az 1843-as év jó termését sejteti. A termék iránti rugalmas osztrák kereslet révén (ld. az első ábrát) a nagyobb termés magasabb nemzeti jövedelmet biztosított az előző évekhez képest, az alacsonyabb gabonaárak ellenére. A magyar gabonaexport 1844-ben volt a legnagyobb az 1840-es évek során s meghaladta az 1838-as rekordot, amikor a gabonaárak szintén alacsonyak voltak. (Az 1844-es gabonaexport 23%-kal haladta meg az 1843-as szintet.) A magyar fogyasztók ebből a váratlan jövedelemből valószínűleg igen keveset tettek félre vagy ruháztak be.⁵ Ehelyett fogyasztási cikkeket vásárol-

¹ *Komlos, John*: The Habsburg Monarchy as a Customs Union: Economic Development in Austria-Hungary in the Nineteenth Century. Kiadatlan doktori disszertáció, University of Chicago, 1978. 31–32.

² *Horváth Mihály*: Huszonöt év Magyarország történetéből. Pest, 1868. III. 7.

³ Uo. 122.

⁴ *Pach Zsigmond Pál*: Magyar gazdaságtörténet 1848-ig. Bp., 1967. Tankönyvkiadó 329.

⁵ Annak ellenére, hogy a Pest–Vác vasútvonal építése ebben az évben kezdődött.

tak, elsősorban ausztriai textilárukat; a Magyarországra irányuló ausztriai textilleport 1844-ben 20%-kal haladta meg az 1843-as szintet.

A textilimport óriási növekedése kétségtelenül ösztönzően hatott a Védegyelet megalakítására. A kérdés az, hogy vajon az 1845-ben a textilimport 5%-os visszaesése 1844-hez képest (amely még mindig 15%-os növekedést jelent 1843-hoz viszonyítva) tulajdonítható-e a fenti szervezet tevékenységének. Másként fogalmazva: ausztriai textilárukat propagandaeszközökkel megadóztatva, képesek voltak-e a magyar termelők a hazai piac nagyobb részének meghódítására?

A fenti kérdés megválaszolásához meg kell jegyeznünk, hogy az ausztriai gyáripari termékek magyarországi importjának 1831 és 1843 közötti trendjének 1844-re extrapolált értéke 30,3 millió forint. Mivel az import ténylegesen körülbelül 36 millió forint volt, így 5,7 millióval, vagyis 19%-kal haladta meg a várt trendet. Ez bizonyítja, hogy 1844 rendkívüli év volt, mely az 1840-es évek második fele magyar textilimportjának értékelésekor nyilván nem tekinthető reprezentatívnak. Ugyanezért a textilimport 1845-ben bekövetkezett 5%-os csökkenésének magyarázata érdekében sem szükséges a Védegyelet működéséhez fordulnunk. Az 1845-ös visszaesés feltehetően inkább az előző év rekord behozatalának köszönhető, mely kiskereskedelmi szinten jelentős készletek felhalmozódásához vezetett. Bizonyos, hogy nem egy kereskedő 1845-ben is kisleltette a készletek újrafeltöltését, nem ismervén eléggé a külföldi textíliák iránti kereslet természetét. Ez azt sugallja, hogy a textilárúk beáramlása nem volt egyenletes, és ebből következően az 1845-ös visszaesést 1846-ban nagy emelkedés követte. E feltételezésünket alátámasztja, hogy a pamut, gyapjú és selyem textilárúk, melyeknek importja 1845-ben visszaesett 1844-hez képest, 1846-ban újra nagyobb mennyiségben jöttek be, míg csak a len- és kenderárúk behozatala – azután, hogy 1845-ben nőtt – csökkent 1846-ban. Így azok a textilárúk, melyeknek készleteit 1845-ben kimerítették, jelentős importnövekedést mutatnak 1846-ban, míg azok behozatala, melyek készletei nem merültek ki 1845-ben, 1846-ban csökkenést mutat.

Megerősíti a fentieket az a tény, hogy 1844–45 téli hónapjai szokatlanul hidegek voltak. Március közepén a Duna még mindig be volt fagyva, és ebből következően azt várták, hogy a pesti József-napi vásár sikertelen lesz.⁶ Mikor a vásár megnyílt, valóban mind eladóból, mind vásárlóból kevés volt. Egyedül a gyapjúnak volt jó kereslete, de kicsiny volt a felhozatal a járhatatlan utak miatt,⁷ és így időlegesen nőtt a gyapjú ára. Mindenfelé panaszkodtak, ipari és mezőgazdasági termékek tekintetében egyaránt.⁸ Így a kortársak nagy szerepet tulajdonítottak az időjárási körülményeknek az 1845-ös tavasz rossz üzleti viszonyaiban.

Azonban a gyáripari import továbbra is a trend fölött maradt, nemcsak 1845-ben, hanem 1846-ban is, mikor a textilimport minden korábbi rekordot meghaladott.⁹ Először 1847 első felében került a textilimport a trend alá.

Az ipari import tényleges értékének eltérése az 1831–44-es trend értékeitől:

1844	– 4,3
1845	– 1,3
1846	– 4,3
1847	– 0,6
1850	– 5,5

Az import 1847-ben bekövetkezett visszaesése nem igényel olyan bonyolult magyarázatot, mint az 1845-ösé. (Az 1847-es üzleti vagy költségvetési év az 1846. nov. 1–1847. okt. 31. közötti időszakot foglalta magában.) 1845-höz viszonyítva a mezőgazdasági termények ára rendkívül magas volt. A búza ára 141%-kal, a rozsé 155%-kal a burgonyáé 89%-kal, a zabé 73%-kal nőtt.¹⁰ (Ld. 2. ábra.) A vásárlók, főleg a városi lakosok, így jövedelmüknek nagyobb részét költötték élelmiszerre, és így kevéssé meglepő, hogy a gyáripari import a trend alatt volt 1847-ben.

⁶ Journal der österreichischen Lloyd. 1845. március 13.

⁷ Uo. 1845. március 18.

⁸ Uo. 1845. március 22.

⁹ Mivel az 1840-es évek textilárúk folyóárait nem ismerjük, végig azzal a feltételezéssel dolgoztunk, hogy állandóak voltak. Így nyilvánvalóan egy lényeges magyarázó változó hiányzik.

¹⁰ Statistische Tabellen zur Währungsfrage der Österreichisch-Ungarischen Monarchie, K. K. Finanz-Ministerium Wien: Hof u. Staatsdruckerei, 1892. 378–387.

Magyar behozatal Ausztriából ezer forintokban
1840-es árak

Kész textilárúk*					Első tábla
	1843	1844	1845	1846	1847
Pamut	17 176	21 272	19 989	22 290	19 512
Len és kender	3 704	4 241	4 555	4 377	4 008
Gyapjúk	6 675	8 088	7 317	7 822	7 379
Selyem	2 378	2 366	2 265	2 267	2 845
Összesen	29 933	35 967	34 126	37 156	33 744

Textil nyersanyagok					Második tábla
	1843	1844	1845	1846	1847
Len és kender	178	216	156	163	135
Gyapjú	339	570	421	404	424
Selyem	464	550	637	653	536
Fonál	2 913	3 311	3 342	3 551	2 243
Összesen	3 894	4 547	4 557	4 771	3 338

Összes ipari termék					Harmadik tábla
	1843	1844	1845	1846	1847
Textil nélkül	6 379	7 259	6 117	9 696	10 139
Textillel együtt	36 312	43 224	42 047	46 852	43 883

Forrás: *Ausweise über den Handel Österreich . . .*

Ausztriába irányuló magyar kivitel ezer forintokban
1840-es árak

Textil nyersanyag					Negyedik tábla
	1843	1844	1845	1846	1847
Len és kender	352	544	539	496	422
Gyapjú	18 794	20 891	17 156	17 145	16 744
Selyem	612	410	444	416	525
Fonal	112	121	122	120	73
Összesen	19 870	21 966	18 261	18 177	17 764

Kész textilárúk					
	1843	1844	1845	1846	1847
	417	371	352	385	360

*Megjegyezzük, hogy azok a számok, amelyeket Tolnai (167) a *Tafeln zur Statistik. . .* alapján idéz, félrevezetőek.

Valójában inkább azt kellene megmagyarázni, hogy a nagymértékű élelmiszerár-növekedés mellett miért nem csökkent a textilimport jobban 1844-et követően. A válasz az, hogy 1845-tel kezdődően (egészen 1849-ig) a magyar gabonaexport iránti kereslet eltolódott (ld. az első ábra) és rugalmatlanná vált. Így a magasabb gabonaárak bizonyos fokig a gabonatermelők magasabb jövedelmét jelentették, és magasabb külkereskedelmi bevételt. Az utóbbit nagymértékben ellensúlyozta, hogy a magyar gyapjúexport mind mennyiségben, mind árban visszaesett, olyannyira, hogy Magyarország folyó árakon való exportja nem növekedett 1847-ben. Továbbá a bérből élők, akik függtek a piactól, alacsonyabb reáljövedelmük révén nem akartak vagy inkább nem tudtak olyan, a szűkebben vett létfenntartási cikkek körén kívül eső termékekre költeni, mint a textíliák. A mezőgazdasági termelők magasabb és a mezőgazdasági termékek fogyasztóinak alacsonyabb jövedelme együttesen az ipari szektor vásárlóerejének némi csökkenését eredményezték, elsősorban az ausztriai textíliák behozatala vonatkozásában.

Az előzőekben azt állítottuk, hogy a Védegyelet képtelen volt megakadályozni a külföldi textilárúknak Magyarországra áramlását. A továbbiakban azt is ki lehet mutatni, hogy a magyarországi textil nyersanyag és félkészárú (fonal) import esetében is ugyanez játszódott le. Ahogyan a második táblázat mutatja, a nyersanyag- és fonalimport, ugyanúgy, mint a textilipari készárú import, magas volt 1844-ben és 1846-ban, és alacsony 1847-ben. A kettő csak annyiban tért el egymástól, hogy a nyersanyagimportban kis növekedéssel találkozhatunk 1845-ben, amely azonban túlzottan alacsony volt ahhoz, hogy a magyar kész textilárú iránti általános kereslet növekedését mutathatná.

Nytva maradt egy kérdés. 1845-tel kezdődően a magyar gyapjúexport csökkenni kezd. Az 1843–44-es átlagos szinttől 14%-kal marad el 1845-ben, és a visszaesés folytatódott! Vajon ezt a magyar belső feldolgozás növekedése vagy a juhok számának csökkenése okozta? A kortárs megfigyelők rámutattak, hogy a juhállomány csökkenni kezdett „1845 körül”,¹ mikor a jó minőségű gyapjú ára csökkenni kezdett.

Feltételezhetünk ennek ellenére egy olyan helyzetet, mikor a gyapjú exportja nagyobb ütemben csökken, mint a termelésé, amely esetben növekedett az országban visszamaradt és feldolgozott gyapjú mennyisége 1845, 1846 és 1847-ben. De ez valószínűtlen. Sokkal inkább az ellenkezője tűnik hihetőnek, mivel azon szerszámok importja, amelyeket a gyapjú kikészítéséhez vagy feldolgozásához használnak, mint például tűk, szövőszékek, kártyolófésűk, lefelé irányuló trendet mutat az 1840-es években. Gyakorlatilag a fenti cikkek Ausztriából való importjának 1839–1844 közötti átlagos 58 000 forintjáról, az 1845–47-es átlag 48 000 forintra, vagy 17%-kal esett vissza, ami szintén a ruházati termékek termelésének lefelé mutató trendjére vonatkozó tételt támogatja. További érvként felhozhatjuk, hogy a kedvezőtlen időjárási körülmények negatív hatást gyakoroltak a gyapjúhozamra, legalábbis 1847-ben. És valóban, 1847-ben a gyapjúnyíró ollók importja 35%-kal alacsonyabb az 1841–46-os átlagnál.

¹ *Galóczy Károly*: Magyarország, a Szerb-Vajdaság s Temesi Bánság mezőgazdasági statisticája. Pest, 1855. 341. Csökkenő kereslet volt a finom gyapjúra, ami azt jelenti, hogy a merinójuhok száma visszaesett. Az 1848–49-es forradalom tovább csökkentette a nyájak számát. Jahres Bericht der Pest–Ofner Handels- Und Gewerbekammer. Pest: Landerer und Heckenast, 1852. 36–37. Azt, hogy a juhállomány csökkenése már az 1840-es években megindult a finom gyapjú relatív árának csökkenése következtében, hangsúlyozza: Beiträge zur Geschichte der Preise ungarischer Landesproducte im neunzehnten Jahrhundert nach den Notirungen des Pester Marktes. Budapest, Selbstverlag der budapester Handels- und Gewerbekammer, 1873. LXV. Ez azt mutatja (LXVII), hogy az átlagos minőségű gyapjú ára a legfinomabb gyapjú 42%-áról (1833–42-es átlag) 66,5%-ra nőtt 1872-re. A kereslet változását a magasabb szintű technológiának lehet tulajdonítani, amely lehetővé tette, hogy gyengébb minőségű gyapjúból jobb minőségű szövetet állítsanak elő, melyben Ausztriának volt komparatív előnye. *Nagy István*: A mezőgazdaság Magyarországon az abszolutizmus korában. Budapest, A szerző kiadása, 1944. 136–137. A Gazdasági Lapok 1852. július 4-i számában hangsúlyozza a juhok számának csökkenésében beállott forradalmat (642), míg az Allgemeine Land- und Forstwirtschaftliche Zeitung 1858, 588. szintén rámutat az ausztriai juhállomány nem kevesebb mint 30%-os csökkenésére, *Korizmicz László*, *Benkő Dániel*, *Morocz István*: Mezei Gazdaság Könyve, Pest, Herz János kiadása, 1855–57. IV. köt. 157. A gyapjútermelés csökkenésének fenti okai mellett megemlíti az egy juhra jutó gyapjúmennyiség visszaesését, mely a helytelen tenyésztés következménye.

Így valószínű, hogy a kéziipari szövés Magyarországon már a negyvenes években hanyatló szakaszba került, s visszaesése nem csupán az 1850-es években kezdődött.¹² A közös vámterület létrehozása kétségtelenül felgyorsította ezt a folyamatot, de semmiképpen sem ez volt a vízvonal. Azt is meg kell azonban jegyeznünk, hogy az 1850-es években Bécs és környéke textiliparát is erősen sújtotta a Csehországgal való versenyzés,¹³ de ez a folyamat is már az 1840-es években kezdetét vette!¹⁴ Így nem egyedül Magyarországon tapasztalható a textiltermelés visszaesése a cseh-morva vidékkel való verseny következtében.

Összefoglalva, az összes rendelkezésünkre álló bizonyíték azt a következtetést támogatja, hogy a textilipar Magyarországon nem profitált sokat azokból a rövid távú pszichikai előnyökből, amelyeket a Védegylet nyújtott. Természetesen példánk nem a legjobb a magyar textiltermék-kínálat természetének bemutatására, s még ennyire se lenne jó, ha egyes történészek nem használták volna fel a mozgalmat vagy annak bizonyítására, hogy Magyarország képes volt textiliparának kiterjesztésére, vagy annak bemutatására, hogy az osztrák termelők körében pánik keletkezett, mikor értesültek a Védegylet megalakításáról. Az utóbbi álláspont nagymértékben Rudolph Sieghart 1915-ben megjelent munkájában nyert kifejtést, amely azt az impressziót keltette, hogy az osztrák gyárosokat komoly veszteség érte 1845 elején a magyar fogyasztók bojkottja következtében.

Sieghart brnói és bécsi hivatalnokoknak a Hofkammerhez intézett jelentései alapján állítja, hogy általános depresszió volt a textiliparban. Iratmagyarázata szerint a brnói vásáron a szokásos üzleti tevékenységnek csak a felével lehetett találkozni, és a kiegyenlített tartozások miatt Jihláván (Morvaországban) és Opaván (Sziléziában) a termelők ezrei mentek tönkre. Ráadásul Magyarországon az osztrák üzletemberekkel durván bántak el, s így, fel sem tudták ajánlani áruikat eladásra.¹⁵ Tény, hogy Sieghart nem pontosan olvasta az aktákat, mivel a jelentések csak azt jegyezték meg, hogy a brnói vásár „feltételezhetően” a gyapjúáruból szokásos üzleti tevékenységének csak felét „folytatta”, és „kisiparosok ezrei néztek szomorú jövő elé” annak köszönhetően, hogy a nagykereskedők nem hoztak magukkal elegendő gyapjút Pestről. Végül néhány osztrák kereskedővel néhány magyarországi „kis városkában” bántak rosszul.

A fenti értelmezési különbségek lényegesek. A jelentések egyáltalán nem bizonyosak a brnói üzleti tevékenység méreteiről, a szövők ezrei még nem mentek tönkre, de közel álltak ahhoz; és az osztrákokkal való durva bánásmódot néhány kis vásárról jelentették, és nem Pestről, a magyarországi központi piacról, ahol ennek sokkal nagyobb jelentősége lett volna.

De nem is ez a leglényegesebb probléma Sieghart elemzésében. Ábrázolásának egyoldalúsága alapvetően abból a tényből következik, hogy úgy ábrázolja 1845 tavaszának piaci problémáit, melyek pánikot okoztak az ausztriai és morvaországi termelőknél, hogy nem veszi figyelembe a jelentések összetettségét.

Nem említi, hogy az első jelentés, amely a Hofkammerba érkezik, és Bécsből 1845 február 2-ről datálódik, azt állítja, hogy a bécsi gyárosok és kereskedők közömbösen vették tudomásul a Védegylet alakítását. A rendőfőnöktől származó jelentés továbblép ezen, megemlítve, hogy noha a Pozsonyból, Budáról, Sopronból és Kassáról visszatérő üzletemberek szót ejtettek bizonyos feléjük megnyilvánuló antipátiáról, az üzlet viszont semmiféle fennakadást nem szenvedett. A Bécsbe érkező magyarok továbbra is vásároltak, a rendelések továbbra is befutottak, bár kétségtelenül bizonyos előnytelen nehézségek mutatkoztak a hitelfeltételekben. Csak időről időre lehetett hallani panaszokat értékesítési nehézségekről és a munkáslétszám csökkentésének szükségességéről. Voltak panaszok a selyem-, gyapjú- és más kereskedők részéről is, ezek azonban nem voltak általánosak. Nem egy elégedett

¹² Tolnai György: A paraszti szövő-fonóipar és a textilmanufaktúra Magyarországon (1840–49.) Budapest, 1964. 212.

¹³ Amtlicher Bericht über die Allerhöchst anbefohlene Special-Enquete in Wien bezüglich der einheimischen Webe- und Eisenwarenfabrikation, Wien, Leopold Sommer kiadása, 1859. 31–32.

¹⁴ „Jahresbericht der Handelskammer zu Wien über den Zustand den Gang der Industrie und des Handels im Jahre 1849.” Mitteilungen über Handel, Gewerbe und Verkehrsmittel so wie aus den Gebiete der Statistik überhaupt nach Berichten an das K. K. Handels-Ministerium. Wien, 1850. I. köt. 177.

¹⁵ Rudolph Sieghart: Zolltrennung und Zolleinheit, Wien: Mänzsche K.u.k. Hofverlags, 1915. 143–144.

üzletember hangoztatta ama meggyőződését, hogy a debreceni vásár (1845 január) éppoly sikeres lett volna, mint az előző évi, ha a rossz idő nem szól közbe. A jelentés azzal a kijelentéssel zárult, hogy nem biztos, hogy ez lesz az utolsó szó a kérdésről, mivel a Védegyletnek az ausztriai iparra gyakorolt hatását a továbbiakban is figyelemmel kell kísérni. Azonban a rendőrfőnök legfontosabb megjegyzése kimaradt a későbbi irodalomból; mely szerint, végül is „egy sor olyan más körülmény is létezik, melyek negative befolyásolhatják néhány vállalkozás eladási lehetőségeit”.¹⁶

Morvaországból Ugarte gróf jelentése ugyanilyen ambivalens. Ezek szerint a kereskedőknek különféle, sokszor egymásnak ellentmondó véleménye van. Brnóban az üzleti tevékenység, úgy tűnt, visszaesett, de ezt ideiglenesnek hitték, mivel Magyarország nem rendelkezik gyárakkal, és nem tartották valószínűnek, hogy az osztrákok nagyszámú vállalkozásokat kezdenek ott a rendezetlen üzleti jog és a hitelhiány miatt. Kétségtelen, hogy néhány gyáros áttelepült, s ha a szituáció továbbra is ilyen marad, valószínűleg mások is Magyarországra telepednek. Ilyen körülmények között egyáltalán nem vártak Brnóban magyarországi vásárlókat, és így jelentős meglepetést keltett, hogy néhány zsidó kereskedő megjelent, megmagyarázva, hogy csak kisebb vásárlásokat eszközölnek, a tavaszi kereslet kielégítésére, hogy kipróbálhassák a legközelebbi pesti vásárt. Ugarte gróf a továbbiakban összevetette a jihlavai gyapjúfeldolgozók problémáit és néhány pamutgyár feltételezett prágai bezárását az olomouci termelők helyzetével, akiket, úgy tűnik, nem érintett a probléma, „vagy Opava környéke termelőinek helyzetével, akiknek inkább az áralakulás okozott gondot, mint áruik kelendősége a pesti és a nagyszombati vásáron”.¹⁷

A gróf következő jelentése lényegében ugyanolyan zavaros, mint a korábbi. A pesti vásárt rossznak jelentették, az általános minőségű árukra nem volt kereslet, csak a jobbminőségű morvaországi árukat lehetett kis mértékben eladni. A rossz időjárás és a szállítási nehézségek szerepet játszhattak a forgalom visszaesésében, bár, mint a gróf megjegyezte, néhány kelmekezeskedőnek sikerült összes magával vitt áruját eladni a József-napi pesti vásár vége felé részben a régi, részben olcsóbb árakon. Az opavai és olomouci takácsok lenáruikkal láthatóan jó üzleteket csináltak.¹⁸

Lényegében tehát a kortársak rámutattak az ausztriai morvaországi és csehországi textilipar problémáira az 1845-ös év első hónapjaiban, de semmi nyoma nincs olyan benyomásnak, mintha az egyenes, vagy általános oksági kapcsolatban állt volna a védegyleti mozgalommal. Inkább az időjárás befolyása és a magyar gyapjúkínálat alacsony volta játszott e téren szerepet. Azonkívül helyesen utaltak arra, hogy további vizsgálatok szükségesek, hogy megbízhatóbban megmagyarázhatók a szóban forgó probléma összetevőit.

Végül, amint Sieghart említi, az osztrák politikusok jelentéktelennek tartották a mozgalmat, amit jól mutat, hogy a Hofkammer elnöke Kübeck, Ferdinánd császárnak azt javasolta, semmiféle akciót ne indítsanak a Védegylet ellen.¹⁹

A fenti tényeket azért sorakoztattuk fel, hogy megmutassuk: azon kis előnyök, melyeket a magyar iparosok számára a Védegylet propagandája hozott, elégtelenek voltak ahhoz, hogy a versenyt a hazai termelők számára alapjaiban kedvezővé tegyék. (Mellékesen megjegyzendő, hogy a propaganda nyújtotta „védelem” mellett a Magyarországra irányuló osztrák textilimportra kivetett 2–3%-os vám s a magyar iparosok szállítási költségeinek előnyei is hozzá járultak.) Az, hogy a Védegylet propagandája elégtelennek bizonyult az osztrák textilárak beáramlásának akadályozására, egyáltalán nem meglepő. Azért kell csupán hangsúlyoznunk, mivel Sieghart és később Tolnai György²⁰ azt állították, hogy a mozgalomnak lényeges hatása volt az ipari termelés szintjére.

Különösen az utóbbi hangoztatta, hogy a textilimport csökkenése 1845-ben, 1847-ben és 1848-ban arra a következtetésre kell hogy vezessen, hogy a Védegylet tényleg sikeresen akadályozta az ausztriai textilárak beáramlását, és ösztönzően hatott a magyar gyárosokra. Ezt a fejletlen ipart tönkretették az Ausztria és Magyarország közötti vámhatár 1850-es eltörlése után, s ezáltal megaka-

¹⁶ A Pénzügyminisztérium levéltára. Bécs, 2737/P.P. ex. 1845.

¹⁷ Annak ellenére, hogy bizonyos rendelkezéseket lemondtak. Ugarte gróf Kübecknek. Brno, 1845. március 11. uo. 2074/P. P. ex. 1845.

¹⁸ Ugarte gróf a Hofkammer presidiumának. Brno. 1845. június 17. uo.

¹⁹ Uo. 4175/P. P. ex. 1845.

²⁰ Tolnai: i. m. 212.

dályozták Magyarországot abban, hogy saját textilszektorát kiépíthesse. Tolnai szerint e textilszektor lényegi komponense lehetett volna a belföldi tőke felhalmozásának, és gazdasági, azaz ipari növekedéséhez vezethetett volna. Röviden, Tolnai a magyarországi textilszektort olyannak tekinti, amely potenciálisan eljátszhatta volna ugyanazt a szerepet, mint Angliában, és a Védegylet „sikereit” e nézete támogatására hangsúlyozza. Tolnait az vezette helytelen eredményre, hogy nem vette figyelembe azokat a gazdasági okokat, amelyek a textilbehozatal 1845, 1847, 1848-as visszaesését okozták.²¹

Ha Tolnainak és Sieghartnak igaza volna, akkor meggyőzően érvelhetnék a mellett, hogy a textilipart Magyarországon olcsón létre lehetett volna hozni. Másképpen fogalmazva, rövid ideig tartó alacsony védővámmal Magyarország képes lett volna egy jövedelmező textilipar kiépítésére. Az, hogy a Védegylet sikertelen volt, egyben mutatja, hogy a meglévő komparatív hátrányokkal indulva túl költséges lett volna Magyarország számára egy textilipar kiépítése a 19. század közepén, és legalábbis azt teszi plauzibilissé, hogy a magyarországi textilipari kínálat görbéje rugalmatlan volt. Ebből az következik, hogy a protekcionizmus hiánya úgy a hosszú, mint a rövid távon sokkal inkább segítette, mint akadályozta a magyarországi gazdasági növekedést.

²¹ Tolnai akkor is téved, mikor azt állítja (i. m.), hogy „a liberális nemességnek ez időszakban fő terménye a gyapjú volt; érdeke volt tehát egy hazai gyapjufeldolgozó ipar létrejötte, amely biztosítja számára a nyersanyagának az Ausztriában fizetettnél magasabb árát” (9). Teljesen valószínűtlen, hogy a hazai ipar magasabb áron tudta volna megvenni a gyapjút, mint a külföldi iparosok, mivel kiviteli adó Ausztriába nem volt gyapjúra (illetve csak 0,3%), és az árkülönbség Bécs–Pest vagy Brno–Pest között csak a szállítási ár lehetett. Ez a díj csekély volt, illetve legtöbbször semmi sem volt, mert a Morvaországból jött textilkereskedők általában visszafelé vitték magukkal a gyapjút ahelyett, hogy üres szekérrel tértek volna vissza.